

Araştırma Makalesi/Research Article
DOI: 10.53711/balkanistik.1171462
Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi, 2022; 4(2): 33-63
Journal of Balkanistic Language and Literature, 2022; 4(2): 33-63

SARA VE SERAFİNA: SAVAŞA GÜNDELİK HAYATLA DİRENMEK

Güler UĞUR MELİKOĞLU*

ÖZ: 20. yüzyılın en büyük soykırımlarından biri olan Saraybosna'da yaşanan soykırımı konu edinen pek çok edebî eser kaleme alınmıştır. Bu edebî eserler Saraybosna'daki katliamı toplumsal ya da bireysel merceklerden ele alırken bir insanlık dramının öyküsünü estetik düzlemde yeniden üretmiştir. Çalışmamızda Bosnalı yazar ve eleştirmen Dzevad (Cevad) Karahasan'ın 1999 yılında yayımlanan ve Bosna Savaşı'nı konu edinen *Sara ve Serafina* adlı eseri incelenmiştir. 2018 yılında Türkçeye çevrilen eser hakkında Türkçe bilimsel çalışma bulunmamaktadır. Bu sebeple bu çalışmanın hem Karahasan'ın Türkiye'deki bilimsel faaliyetlerde görünürlüğünün artmasına hem de Balkanlarda üretilen çağdaş edebiyatın izlenmesine yönelik katkı sağlayacağını düşünüyoruz. Bu çalışmada eserin savaşa bakışı, savaşı bireysel deneyimler üzerinden nasıl alımladığı incelenmiş, eserde yer alan Boşnak kültürü unsurlarının metindeki görevi tartışılmıştır. Modern Boşnak edebiyatının önemli isimlerinden olan Karahasan'ın kimlik meselelerine dair tartışma zemini oluşturan metnine yerellik ve ötekilik, aidiyet ve yabancılık karşıtlıkları üzerinden ikili bir okuma yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Cevad Karahasan, *Sara ve Serafina*, Savaş, Bosna, Roman, Gündelik Hayat.

* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Kültür Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, e-posta: g.ugur@iku.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3596-8375

Geliş Tarihi (Received): 06.09.2022

Kabul Tarihi (Accepted): 08.09.2022

SARA AND SERAFINA: RESISTING THE WAR WITH EVERYDAY LIFE

ABSTRACT: A lot of literary works have been written on the Sarajevo massacre, one of the biggest massacres of the 20th century. Those literary works reproduced a story of human tragedy on an esthetics level while they were discussing the massacre in Sarajevo about social and individual sides. In this study, Bosnian author and critic Dzevad Karahasan's "Sara ve Serafina", which was published in 1999 and discusses the Sarajevo war, is examined. There is not an any academic paper in Turkish on the novel translated in 2018. For this reason, we think this study will contribute both to increasing the apparency of Karahasan in scientific activities in Turkey and following contemporary literature works produced in the Balkans. In this study, the novel is examined in terms of its perspective on the war and how it sees the war through individuals' experiences. Bosnian cultural elements in the novel are also discussed to their functions. The novel, creating a discussion ground for Karahasan's views on identity and sense of belonging, is examined by dual reading by the way of locality and otherness.

Keywords: Cevad Karahasan, *Sara ve Serafina*, War, Bosnia, Novel, Everyday Life.

Giriş

Bosna Hersek'in çağdaş yazarlarından Dzevad (Cevad) Karahasan'ın 1999 yılında yayımlanan *Sara ve Serafina* adlı romanı 2018 yılında Türkçeye çevrilmiştir. 25 Ocak 1953'te Saraybosna Duvno'da (Tomislavgrad) dünyaya gelen yazar, ilk ve ortaöğrenimini bu kentte tamamlamıştır. Yüksek tahsilini Saraybosna Üniversitesi Felsefe Bölümü'nde tamamlayan yazar, karşılaştırmalı edebiyat ve tiyatro alanlarında uzmanlaşmıştır. Zagreb'de felsefe fakültesinde doktora eğitimi almıştır. Yazar, 1986-1993 yılları arasında Saraybosna Üniversitesi Sahne Sanatları Bölümü'nde drama ve drama teorisi dersleri vermiş, aynı fakültede dekan olarak da görev yapmıştır. Yazar, uzun yıllar Saraybosna'da çıkarılan *Odjek* (Yankı) dergisinin editörlüğünü ve *Izrar* (İfade) dergisinin baş editörlüğünü yapmıştır. 1993 yılında savaş sebebiyle Saraybosna'dan ayrılan Karahasan, Salzburg'da yaşamış ve Avrupa'nın çeşitli ülkelerindeki üniversitelerde çalışmıştır. "Herder Ödülü" ve "Goethe Madalyası" gibi ödüllerle taltif

edilmiş olan yazar, Saraybosna'nın yaşayan önemli edebiyatçılarından biri olarak kabul edilmektedir.

Çalışmamıza konu olan *Sara ve Serafina* (Sera i Serafina) dışında *Küllerin Anlattığı*, *Gece Göğünün Tesellisi* ve *Gece Meclisi* isimli eserleri de Türkçeye çevrilmiştir. Yazarın öncelikli tercihi drama yazarlığı ve tiyatro yönetmenliği olmakla birlikte roman, öykü, deneme ve hatıra türünde de pek çok eseri bulunmaktadır. Yazarın 1993'te Saraybosna'dan ayrılmış olması onun doğup büyüdüğü şehir ile arasındaki iletişimi koparmamıştır. Karahasan, neredeyse bütün eserlerinde Saraybosna'nın tarihini, kültürünü, acılarını ve hikâyesini anlatmaya devam etmektedir.

Bu çalışmada Karahasan'ın *Sara ve Serafina* adlı romanı ele alınacak, romanda savaşın bireysel düzlemde yarattığı etkilerin nasıl temsil edildiği tartışılacaktır. Ayrıca romanın isminde yer alan Sara ve Serafina ikiliğinin Saraybosna'daki kimlik tartışmalarında ne anlama geldiği ve bunun toplumsal düzlemde yarattığı çatışmalara değinilecektir. Mehmet Tekin'in de belirttiği üzere, "modern zamanların toplumsal, siyasal, kültürel ve ideolojik portresini en canlı kesitleriyle yansıtmayı" (Tekin, 2010: 5) başaran edebî bir tür olan romanın, *Sara ve Serafina*'da bu işlevleriyle savaşı nasıl yansıttığına odaklanılacaktır.

Sara ve Serafina romanı Türkiye'de henüz geniş okur kitlesine yayılmadığı için romanın geniş özetini vermeyi roman hakkında yürüteceğimiz fikirleri temellendirmek bağlamında faydalı buluyoruz. Bu sebeple "Özet" başlığı altında romanın temel olay örgüsünü etraflıca anlatmaya çalışacağız.

Özet

Sara ve Serafina romanı, hikâyenin kahraman anlatıcı tarafından aktarıldığı yedi bölümden oluşmaktadır. Anlatıcının adı roman boyunca söylenmez, yalnızca yaşlı bir edebiyat profesörü olduğu metin içindeki bazı ipuçları ile ima edilir. Kahraman anlatıcı, eserin vakasını hem yaşayan hem

de değerlendirerek anlatan insan konumunda olduğundan vaka zincirinin meydana geldiği anda neler düşündüğü, neler hissettiği, çevreyi, insanları nasıl değerlendirdiği (Aktaş, 1991: 102) bu açıdan önem arz eder. *Sara ve Serafina*'da da kahraman anlatıcı olarak seçilen profesörün, savaş sürecinin aktif öznesi olması anlatının aktarımında kuvvetli bir gerçeklik duygusu uyanmasını sağlar. Ayrıca romana ilişkin bu özellik romanı otobiyografik bir anlatı olarak düşünmeye de imkân sağlar. Yazar Karahasan'ın Saraybosna'daki katliam sırasında şehri terk etmediği bilinmektedir. *Sara ve Serafina*'daki kahraman anlatıcının bu sebeple otobiyografik öğeler taşıdığını iddia etmek mümkün olabilir. Romanın anlatı zamanı 1992 ile 1993 yıllarıdır. Saraybosna'nın büyük bir savaş ve yıkımla boğuştuğu söz konusu tarihler romanın arka planında sürekli devam edecek bir savaş atmosferini ve savaşın bireyler üzerindeki etkisini de tartışmayı hedeflemektedir. İlk bölüm olan "Bronz Gölgelelerin Rengi", bir zamansal geriye dönüş ile anlatıcının 1980'li yıllarda Avrupa Otel'in içindeki Viyana Kahvesi'nde bir arkadaşı ile olan konuşmasını aktararak başlar. Bu konuşma, romanın tamamında kendini hissettirecek bir dönem eleştirisinin ilk izlerini taşır. Bronz figürler¹, devletlerin ve yöneticilerin bir sembolü olarak gösterilir. Bu bölümde anlatıcının on yıl geriye giderek bronz figürler sohbetini hatırlamasının sebebi de 1993 yılının şubat ayında çatışmadan dönmüş olan polis arkadaşı Dervo Perin ile yaptığı konuşmadır. Dervo, sohbetin bir yerinde Saraybosna'daki mevcut durum ile ilgili bir tespitte bulunur:

"Biri bizim üzerimizde deney yapmakta Profesör, bundan eminim. Korkunç derecede kudretli biri kendince bir deney yapmakta bizim bedenlerimiz ve boktan hayatlarımız üzerinde. Durum bu hocam, şimdi tamamen eminim bunun böyle olduğundan, başka bir şey olamaz."
(Karahasan, 2010: 10)

---

¹ Bölümün isminde "Bronz Gölgeleler" olarak adlandırılan güç temsilleri bölümün içinde bronz figürler olarak geçmektedir. Çevirmenin kullanımı sebebiyle "Bronz Gölgeleler"- "Bronz Figürler" ikiliği oluşmaktadır.

Dervo'nun içinde bulunulan durumu "deney" olarak adlandırması Profesör'e (anlatıcı) on yıl önce Albert Goldstein ile yaptığı konuşmadaki "bronz figürler"i hatırlatır. Etraflarında olup bitenlere bir anlam bulmaya, yaşanan vahşetin sebeplerine akıl erdirmeye çalışan iki sıradan insan aslında toplumun farklı kesimlerine mensup ve anlatıcının da ifade ettiği üzere normal şartlar altındayken arkadaşlık etmeleri pek mümkün görünmeyen farklı karakterlerdir. Birinci bölümde Profesör, Dervo ile arkadaşlıklarının nasıl ve ne zaman başladığını anlatır. 1992 yılının temmuz ayında Profesör'ün evinde bulunan odun sobası münasebetiyle başlayan arkadaşlıklarının kısa sürede dostluğa dönüştüğü aktarılır. Dervo, Marindvor Polis Merkezinde komutan yardımcısıdır. Temmuz ayında Buca Potok'taki ailesinin yanına gitmek için birkaç günlük izin kullanan Dervo, karısına ve çocuklarına sürpriz yapmak için yanında bir ekmek götürmek istemektedir. Dervo farklı yerlerden topladığı un, su ve mayayla ekmeği pişirmek amacıyla Profesör'ün evindeki odun sobasını kullanmak istediği için evine gelir. Böylece Dervo ve Profesör arasındaki ilk temas sağlanmış olur. Dervo ve Profesör'ün normal şartlarda birbirleriyle kuramayacakları bu ilişki ancak savaş gibi olağanüstü şartların oluşturabileceği bir arkadaşlığa dönüşür. Roman boyunca kurulan bütün ilişkiler de yine savaş koşullarının ortaya çıkardığı sıra dışı rastlaşmalar ve ilişkilerdir. Dervo'nun ailesine götüreceği ekmek için duyduğu heyecan ve neşe Profesör ve Dervo arasında derin bir sohbetin gelişmesine engel olsa da birinci bölümde Dervo'nun karakter özellikleri, anlatıcı Profesör'ün gözlemleri vasıtasıyla okura aktarılır. Anlatının tamamı "hatırlanan zamanın" aktarılması şeklinde kurgulandığı için bu bölümde hem Dervo ile tanışma hem de Dervo ile geçirilen tüm zamanların toplamındaki değerlendirmelere yer verilir. Vaka zamanı "romanda olayların geçtiği zaman dilimi" (Çetin, 2006: 131) olarak değerlendirildiğinden 1992-1993, *Sara ve Serafina* romanının vaka zamanı olarak kabul edilir. Romanın önceden yaşanmış bir olayın ileri bir tarihte aktarılması şeklinde kurulmasıyla anlatı zamanı ve vaka zamanı arasında bir

fark oluşur. Bu durum da romanda kahraman anlatıcının olayları daha geniş bir perspektiften ele almasını sağlar (Aktaş, 1991: 100). Profesör'ün Dervo hakkındaki düşünceleri genellikle kendi varoluşu ile bir hesaplaşma içinde aktarılır. Profesör'ün kendi benliğinde eksik gördüğü ya da beğenmediği genel özelliklerin Dervo'da tam tersi bir şekilde var olması onu hem sınırlendirir hem de Dervo ile kurduğu ilişkideki samimiyeti zedeler. Dervo'nun odaklanma gücü ve olaylar karşısındaki sakinliği özellikle Profesör için onun dayanılmaz yönlerinden biri olarak tanımlanır. Bu ilişkide Profesör kendisini gerçekleştirme noktasındaki eksiklerinin farkına varır ve bu eksiklerin Dervo'da bulunmadığını görünce onu hem kıskanır hem de küçümser. Bu duyguları Dervo ile olan ilişkisinin karanlık bir yönü olarak tanımlar. Birinci bölüm; Dervo ile başlayan dostluğun, savaşın bireysel ilişkilerde nasıl etkilere sahip olduğunu ve kitaba adını veren Sara'nın hazin sonuna dair ipuçlarını içerir.

İkinci bölüm olan "Sara ile Karşılaşma", Profesör'ün romana adını veren karakter ile yollarının nasıl kesiştiğinin anlatıldığı bölümdür. 1992 yılının temmuz ayı sonunda Profesör, yani Dervo ile tanışmasından çok kısa bir süre sonra birkaç tesadüfün neticesinde Sara ile tanışır. Bu tanışmayı sağlayan sebepler anlatıcı tarafından şöyle aktarılır: *"Bu tanışıklığımızı Katolik birkaç rahiple olan iyi ilişkilerime, dış hekimliği fakültesindeki bir akrabama, komşumun tutan dış ağrısına, biraya ve savaşa borçluyum."* (Karahasan, 2018: 45). Alıntılanan cümleler, Sara ile tanışıklığın kısa bir özeti olduğu kadar savaş atmosferinde insan ilişkilerinin nasıl şekillendiğinin de kısa ama oldukça sarsıcı aktarımı olarak kabul edilebilir. Profesör, dış hekimliği fakültesinde tanınmış bir profesör olan yakın akrabasını ziyaret ettikten ve komşusunun ağrıyan dişi için randevu ayarlamasını istedikten sonra fakültede bir asistan olan Dubravko Horvatın ile karşılaşır. Dubravko yeniden üretime geçen Saraybosna Bira Fabrikasından aldığı iki litrelik birayı birlikte içmek üzere Profesör'ü odasına davet eder ve birlikte savaş

birasının ve güneşli bir günün tadını çıkarmak üzere Dubravko'nun fakülteodaki odasına giderler. Dubravko, Saraybosna Bira Fabrikası ve bira hakkında bütün bildiklerini Profesör'e anlatırken dolaylı olarak mekân tarihinin anlatımı da gerçekleştirilir. Ayrıca savaş atmosferinde insanların kendileri için özel bir an yaratabilmesinin, geçmişe ait alışkanlıklarını yeniden deneyimleyebilmesinin nasıl bir mutluluk hissi yarattığı da anlatıcı tarafından aktarılır. Dubravko ile geçirdiği keyifli vakit içinde Profesör, Saraybosna'nın eşine az rastlanır güzellikteki ışığından ve tüm günü eşsiz bir hazzla çeviren şehrin ışıklar içindeki yansımasından uzun uzun bahseder. Bu bölümlerde savaş neredeyse hiç yokmuş ya da önemsiz bir detaymış gibi aktarılır. Karakterin içinde bulunduğu ruh hâli ve şehirle kurduğu estetik ilişki savaşı âdeta görünmez kılar. Biralarını içip sohbet ettikleri sırada Dubravko'nun yakında şehri terk edeceğini söylemesi ve Profesör'e de birlikte gitmeyi teklif edemeyişinin sebebini açıklamasıyla Profesör'ü Sara'yla karşılaşmaya yakınlaştıran ilk adım gerçekleşmiş olur:

“Ya benim problemim akılsız isimlere sahip akıllı ve parlak insanlar aslında (...) mesela en başta sen. (...) Biraz daha akıllıca bir ismin olsaydı seni bu şehirden kolaylıkla çıkarabilirdim.” (Karahasan, 2018: 51).

Dubravko'ya ait yukarıdaki sözler Sara ve Serafina ikiliğine giden problemdeki ilk ipucu olarak romana eklenir. Dubravko'nun “akılsız isimler” ile kastettiği Müslüman-Boşnak kültürüne ait olan isimlerdir. Profesör'ün ve karısının adı metin boyunca hiç öğrenilemese de onun Dubravko ile olan konuşmasından isimlerin Hristiyan dinine mensup olmadıklarını belli ettiği anlaşılmaktadır. Dubravko'nun şehirden çıkış ile ilgili Profesör'e verdiği detaylı bilgiler ile şehirden çıkmak için en gerekli olan şeyin “akıllı bir isim” ve “vaftiz belgesi” olduğu anlaşılır. Ancak bu iki koşulu sağlayan kişilere bölge idaresinin nüfuzlu kişileri el altından yardım edebilmekte ve onları şehirden güvenli bir şekilde çıkarabilmektedir.

Dubravko'nun şehirden çıkabilmek için yerine getirmesi gereken görevleri bulunmaktadır. Profesör'e bunları anlattığı sırada da Sara ile Profesör arasındaki ilk köprü kurulmuş olur. Dubravko'nun asistanı olduğu profesör, Zagreb'de yaşayan ve dönemin ileri gelenleri ile iyi ilişki kurmuş bir profesörün kardeşidir. Dubravko'nun hocası da ağabeyi sayesinde şehirden çıkacaktır. Dubravko'nun da onunla birlikte gitmesi ve tezini Zagreb'de tamamlayabilmesi için kendisine bir görev verilmiştir. Zagreb'deki profesör Saraybosnalı bir kadınla evlidir ve bu kadının kardeşi (Sara) ve yeğeni (Antoniya) Saraybosna'da yaşamaktadır. Kadın kardeşi ve yeğenini de Zagreb'e getirmek istemektedir. Dubravko'nun hocası bu görevi onun kolaylıkla gerçekleştirebileceğini ve iki kadını hiçbir sıkıntı olmadan Zagreb'e getirebileceğini ağabeyine söylemiştir. Bütün bu işlemlerin başlaması için yapılacak en önemli iş "Stup semtinde yaşamakta olan o zamanki Hırvatistan yönetiminin Saraybosna'daki yakın adamı Bariç'in ziyaret edilmesi ve herkesçe saygı gören kardeşten selam götürüp ricasını iletme"dir (Karahasan, 2018: 52). Dubravko yakın zamanda bu adamı ziyaret ettiğini ve Bariç'in getirilen selamlardan çok etkilenerek yardım isteğini kabul ettiğini anlatır. Ancak çıkış için gerekli şartlardan da bahseder. Bariç öncelikle pahalı araçlarla şehirden çıkılamayacağını bu sebeple çıkış için mutlaka ucuz ve göze çarpmayan bir araba bulunması gerektiğini söyler. Fakat asıl önemli olanın şehirden çıkacak kişilerin her biri için geçerliliği olan birer vaftiz belgesi (kilise kaydı) olduğunun altını çizer. Vaftiz belgesi bulunmayan kişilerin şehirden çıkmasının çok zor olacağını, eğer bu belgeye sahip değillerse de mutlaka "akla yatkın isimlere" sahip olmaları gerektiğini vurgular. Kısaca Bariç, şehirden çıkacak kişilerin Hristiyan olmalarının mecburi olduğunu belirtir. Bu gerekliliklerin temel sebebinin de Hırvatlar ve Sırp lar arasındaki gizli ittifak olduğunu açıklar. Hırvat ya da Sırp millete dâhil olanlar bu ittifaktan faydalanırken "Müslüman ya da çok milletli" olanlar bu ittifakın düşmanı olarak görülmektedir. Kilise kaydı ya da kullanılan isim, kişinin "Müslüman ya da

çok milletli” olmadığını kanıtlamaya yönelik kuvvetli deliller olarak kabul edilmektedir. Tüm hikâyeyi dinleyen Profesör, karısının da aynı araçla, Dubravko ve diğer kadınlarla birlikte şehirden çıkarılabileceğini düşünür: “Benim karımın adı Bariç tarafından rahatlıkla kabullenilebilecek cinstendi.² (...) Vaftiz belgesine gelince onu rahatlıkla alabilirdik, zira Katolik rahipler arasında birkaç gerçek dostum vardı (...)” (Karahasan, 2018: 55). Profesör’ün karısını şehrin dışına çıkarma isteği ve rahiplerle olan dostluğu onun Sara ile tanışmasının son halkası olarak metindeki yerini alır. Çünkü karısını da şehirden çıkarmak isteyen Profesör, aslında herhangi bir rolü bulunmayan bir işin ortasına düşmüş olur. Dubravko ile birlikte Sara ve kızı Antoniya’yı ziyaret etmeye karar verirler. Zviyezda olarak bilinen bir gökdelende oturan Sara’yı ziyaret etmek üzere Profesör ve Dubravko yola çıkarlar. Yürüyerek Titovo Caddesi, Şenoin Caddesi, Branilaca Grada Sokağı, Ulusal Tiyatro ve Drveniya Köprüsü’nden geçen karakterler bütün yol boyunca savaşın sokaktaki yansımalarını aktarırlar. Güzergâhlarını keskin nişancılara göre seçen, hedef olmamak için belli bölgelerde koşmak zorunda kalan, zırhlı araçların geçişini izleyen Profesör ve Dubravko mekânın üzerinde yaşanan her türlü anın, onu paylaşan insanlarca nasıl kavrandığını da anlatisallaştırmış olur. Sara’nın evine vardıklarında, keskin nişancılardan, korkudan ve yedi kat merdiven çıkmış olmaktan yorgun iki adam, güler yüzlü, sakin ve sevinç dolu, orta yaşlı Serafina Bilal ile tanışırlar. Profesör ve Dubravko’yu sıcak bir misafirperverlikle içeri buyur eden Sara, bütün benliğine yayılmış olan içtenlik, sakinlik ve doğallıkla Profesör’e daha önce hiç yaşamadığını düşündüğü bir huzur verir. Sara’nın misafirlerini buyur ettiği mutfağı, anlatıcı tarafından söz konusu dönemdeki yaşam koşulları ve geleneksel Saraybosna evleri bağlamında okura aktarılır. Anlatıcı, mutfakta bulunan eşyalar, Sara’nın hareketleri ve sıcaklığı ile kendi çocukluk deneyimlerine uzanan bir bağ kurarak Sara ile ileride kurulacak olan

---

² Profesör’ün karısının ismi metin boyunca okurla hiç paylaşılmaz. Karakterden sadece isminin başharfi olduğu tahmin edilen “H.” olarak bahsedilir.

dostluğun altyapısını da oluşturur. Bu mutfağın içinde taşıdığı anlamlar, Profesör'e, hayatın böyle mutfaklar var olduğu sürece gerçek ve yaşamaya değer olduğunu düşündürür. Anlatıcıya bu çocukluk hislerini "hatırlatan" duygu aktarımı sonrasında Sara ve kızının hayatları hakkında sohbetten edinilen bilgiler, okura yine anlatıcı vasıtasıyla aktarılır. Sara'nın orta yaşlarda, sevecen ve sıcak, Bsistrik İlija Grbiç İlköğretim Okulunda fizik ve matematik öğretmenliği yapan, savaş şartlarıyla birlikte okulun müdürlüğünü de gönüllü üstlenen bir kadın olduğu, anlatıcı tarafından aktarılır. Sara'nın metnin devamında büyük yıkımına sebep olacak yalnızlık karşısındaki zafiyeti de ilk olarak bu bölümde dile getirilir. Sara'nın cümlelerini alıntılıyarak yapılan tanımlama "*yalnızlık onun içinde azar azar içine düştüğü, içinden akıp giderek yok olduğu bir çukur açıyormuş*" (Karahasan, 2018: 62) şeklindedir. Sara'yla geçirdikleri kısa zamandan sonra geliş niyetlerini anlatan Dubravko ve Profesör kesin bir ret cevabı alırlar. Ablası ile birbirlerine karşı hissettikleri sevgi ve bağlılığın bir tarifini yapmanın mümkün olmadığını altını çizen Sara, onun teklifini son derece soğuk ve ruhsuz bir ifadeyle geri çevirir. Hiçbir suretle kızının ya da kendisinin Saraybosna'dan ayrılmayacağını, buraya kadar gelerek boşuna zahmete girdiklerini söyler. Kapıyı açıp onları olanca sıcaklığıyla karşılayan kadın ile bu ruhsuz konuşmayı yapan kadın arasında hiçbir bağlantı kuramayan Profesör ve Dubravko, Sara'nın âdeta kibar emri üzerine evden ayrılırlar. Yürüyerek evlerine geri dönerlerken de Sara'nın kararı ve tavrı üzerine tartışır, onun ruh hâlini anlamaya çalışırlar. Onun bu tavrına anlam veremeseler de Dubravko ve Profesör'ün eşi H.'nin şehirden çıkabilmesi için gerekli şartları sağlamak üzerine anlaşarak ayrılırlar.

Üçüncü bölüm olan "Kapıların Hikâyesi"nde Sara, Profesör ve Dubravko ile olan konuşmasından birkaç gün sonra bir akşamüzeri Profesör'ü evinde ziyaret eder. Bu ziyaretin detayları anlatılmadan önce anlatıcı, insanların evlerinin kapılarını açma şekilleri üzerine bir karakter

tahlili fikrinden bahseder. Bu tahliller, insanların evlerinin kapısı çalındığında kapıyı nasıl açtıklarına göre hayatlarını nasıl yaşadıkları, nasıl bir karaktere sahip oldukları, olaylar karşısında verecekleri tepkilerin nasıl olacağını içeren oldukça detaylı bir psikolojik tahlildir. Anlatıcı, edebî karakterleri de kapıyı açma şekillerine göre tahlil etmeyi düşündüğünü ancak edebiyatla ilgili kişilerin pek sosyal kişiler olmamaları sebebiyle kapılarının çok çalınmadığını ve bu sebeple bu çalışmayı yapamadığını aktarır. “Kapıların Hikâyesi” de metne Sara vasıtasıyla eklenir, Profesör karısına Sara’dan bahsetmek için kapıların hikâyesi teorisini anlatır ve Sara’nın kapı açma şekline göre karakterini de anlatmaya çalışır. Bu sırada Sara akşam saatlerinde Profesör ve karısının evine gelerek şehirden çıkış teklifinin hâlâ geçerli olup olmadığını sorar. Kızı Antoniya’nın Profesör ve Dubravko’yu gördüğünü anlatan Sara, ondan bir şey saklamak istemediği için olan biten her şeyi kızına anlattığını söyler. Antoniya şehirden kaçış umudu karşısında sevinçten deliye döner ve hemen teklifi kabul edeceğini, bir an önce bu cehennemden kaçmak istediğini söyler. Antoniya savaş koşullarına tahammül edemeyen zayıf, naif ve kırılğan bir kız olarak annesi tarafından hoş görülür ve Sara, onun sağlıklı ve huzurlu bir hayata geçme fırsatını değerlendirmek ister. Ancak Sara, Antoniya’nın tek başına gitmesine kesinlikle karşıdır. Neredeyse on senedir birlikte olduğu nişanlısı Kenan’ın da mutlaka Antoniya ile şehirden çıkması gerektiğini dile getirir. Ancak Müslüman olan Kenan’ın vaftiz belgesi yoktur ve bu sorunu çözmek için Profesör’ün bağlantılarını kullanmasını ister. Müslüman Kenan’ın vaftiz belgesi alabilmesi için Profesör’ün kilisedeki ahbablarını araya sokmasını rica eder. Bütün konuşmalara tanık olan Profesör’ün eşi H. de Sara’nın söylediklerine hak verir ve kocasına bu sorunu çözmek zorunda olduğunu söyler. Antoniya’nın şehirden ayrılmasına hiç sıcak bakmayan Sara, onun Kenan yanında olmadan gitmesine tamamen karşıdır. Ancak Antoniya’nın gitmesine izin vermeyecek olursa ilişkilerinin nasıl zedeleneceğini de bilir. Çünkü Sara ve kız kardeşi arasında 1942 yılında savaş atmosferinde yaşanan

bir olay kız kardeşlerin zaman içinde aralarının açılmasına ve ilişkilerinin samimiyetini yitirmesine neden olmuştur. Bu olay, Sara tarafından detaylarıyla anlatılır. 1942 yılının şubat ayı sonlarında henüz 13 yaşında bir kız olan Sara ve Müslüman arkadaşı Ela, okul çıkışında suları kabaran Miljacka Nehri'ni izlemeye gider. Uzun bir sohbete ve doğanın güzelliğine kendilerini kaptıran iki kız uzun bir zaman köprünün üzerinden nehri izleyerek hayaller kurarlar. Dönüş yolunda bir grup askerin çevirmesiyle karşılaşan genç kızlar aslında neyle karşı karşıya olduklarının bilincindedirler. Askerlerden biri Ela'ya ismini sorar ve öğrenir öğrenmez onu kamyona bindirir. Ela'nın toplama kampına gönderileceğini anlayan Sara da askere, gerçek ismi olan ve hangi millete tabi olduğunu belli eden Serafina ismini değil hem Yahudi hem de Müslümanların çocuklarına koyduğu ve ona da lakap olarak takılmış olan Sara ismini söyler. Asker onun da Müslüman olduğunu düşünerek kamyona binmesini ister. Sara tam kamyona binerken okuldan çıkmış olan ablası Ancelina onu fark eder ve koşarak yanına gider. Askerlere isminin Sara değil Serafina olduğunu söylese de askerler tanık isterler. Ancelina hemen yakınlardaki postanede çalışan dayısını da getirerek askerleri ikna eder ve Sara'yı kampa götürülmekten kurtarır. Ancak tabii ki Ela kamyonda kalır ve bir daha ondan hiç haber alınmaz. Sara bu olayın sarsıcı etkisinin ilk zamanlarda farkına varmasa da zamanla artık hayatında Ela'nın olmadığını ve bir daha onun kadar güzel bir şeyin, onun kadar yakın bir arkadaşın yaşamında olamayacağını bilincine varır. Bu yüzden içten içe ablasını suçlamaya başlar. Sara o kamyonla gidemediği için, kendisini kurtardığı için ablasına bilinç dışı bir kızgınlık duyar. Bu kızgınlık zaman içinde aralarındaki ilişkinin zedelenmesine sebep olur ve Ancelina bu durumun daha kötüye gitmesini engellemek için Zagreb'e taşınır. Savaşın bireyler ve onların kurduğu ilişkiler üzerindeki yıkıcı etkisine dair bu anı, Sara'nın kızı Antoniya ile olan ilişkisini sağlıklı bir şekilde sürdürebilmek adına ondan ayrı kalmayı kabul etmesinin geri planını da açıklar. Bu anının anlatıldığı

süre boyunca da Saraybosna'da bombalamanın sürdüğü ve Sara'nın sesinin bomba sesleri içinde zaman zaman kaybolduğu bir atmosfer vardır. Böylece 1942'den anlatı zamanı olan 1992'ye kadarki süreçte Bosna'daki savaşın insanlar üzerindeki ve gündelik hayattaki etkilerine dair derinlikli bir anlatı oluşturulur.

Dördüncü bölüm olan "Emek Raporu", Profesör'ün Kenan'ın çıkışını sağlamak için vaftiz belgesi hakkında yaptığı görüşmeler ve araştırmaların aktarımıyla başlar. İki rahiple görüşen Profesör birinden kesin ve sert bir ret cevabı alır fakat diğer rahip işin içinde iki insanın birbirine duyduğu saf sevgi olduğunu öğrenince Tanrı'nın bu durumu affedeceğini düşünerek sahte vaftiz belgesi hazırlamayı kabul eder. Devamında Profesör, Kenan'la görüşerek ona durumu anlatır. Kenan, şehirden çıkmayı ve sahte vaftizi kabul etse de bu sahtekârlığı Antoniya'nın gözleri önünde yapmak istemediği için şehirden ikinci bir araçla çıkmak istediğini söyler. Bütün çıkış işleri ile ilgilenen Dubravko, Kenan'ın bu isteği karşısında çok sinirlense de Profesör onu da ikna eder. Metnin bu bölümünde ilk ve son kez Profesör'ün hemşire kız kardeşi hikâyeye dâhil olur. Sağlık ocağında çalışan kardeşini ziyaret eden Profesör, ismi verilmeyen bu karakterden Sara hakkında detaylı bilgiler edinir. Hemşire, Sara'nın şimdiye kadar hiç paylaşılmayan geçmişini bir çırpıda anlatır. Sara'nın soyu, ailesi, eğitimi, iş hayatı hakkında genel bilgiler verdikten sonra, onun hayatı ve kararları hakkında neler düşünüldüğünü de ekler. Sara'nın aslen Bosnalı olmadığı, "kuferaş" olarak adlandırılan bir sınıftan olduğu ancak ailesinin Bosna'ya yerleştiği ve Sara'nın da hayatının geri kalanını Bosna'da geçirdiği aktarılır. "Kuferaş" sınıfı ve onların Bosna ile kurdukları/kuramadıkları bağ, yerlilik ve Boşnakların modernleşme süreci bu sınıf üzerinden kısaca ve metaforik olarak anlatılmaya çalışılır. Hemşirenin Sara hakkında verdiği rapor vasıtasıyla hem Bosna'nın çok milletli yapısı tekrar dile getirilir hem bir yere ait olmakla ilgili tartışma ortamı yaratılır hem de yine savaşın bireyler üzerindeki derin etkileri işlenmiş olur. Bölümün sonunda Sara ve Profesör

şehirden çıkacakların sorunsuz ilerleyen süreçlerine dair tekrar konuşmak için bir araya gelir ve Sara, kızı Antoniya'nın mutluluğundan söz eder.

Beşinci bölüm olan "Serafina'nın Gelişi"nde Kenan'ın Antoniya ile gitmesi için sahte evraklarını hazırlayan arkadaşının evinin, şehrin direnişinde savaşıyan gençler tarafından basıldığı ve bütün sahte evrak faaliyetlerinin durdurulduğu anlatılır. Bu durumda Antoniya'nın tek başına gideceği aktarılır. Sara, kızı Antoniya'nın gidişi için evde yemek vereceğini ve yemeğe Dubravko ve Profesör'ün katılmasının uygun olacağını söyler ancak Profesör'ün eşini çağırmaz. Antoniya ve Dubravko'nun gidişinden bir gün önce Sara'nın evinde verilen yemek, kitabın en ilgi çekici bölümlerinden biri olarak değerlendirilebilir. Yine Profesör'ün anlatıcı olduğu bölümde oluşturulan gergin ve hüznü atmosfer, savaşın açtığı yaraların ve psikolojik yıpranmanın somutlaştırılmış hâli olarak değerlendirilebilir. Sara, yemek boyunca başka biri gibidir. Herkese kızgın, kırgın, üzgündür ve sofrayla, sofradaki insanlarla hiçbir bağlantısı yoktur. Donuk, mekanik, duygusuz hareketlerle misafirlerini doyurmaya çalışır. Antoniya da aynı şekilde bedeni sofrada olsa da aslında ruh ve düşünce olarak bir başka âlemde gibi görünmektedir. Gergin atmosferi dağıtmak için Dubravko ve Profesör yemek boyunca konuşurlar. Bu konuşmalar normal bir sohbetten ziyade bir ruhsal krizin dışı vurumunu andırır. İkisinin de anlattıkları konular hakkında aslında hiçbir fikri yoktur. Ne konuştuklarının, dinlenip dinlenmediklerinin hiç farkında değillerdir. Konuşmalarına hiç cevap veren olmadığından sonsuz bir monoloğun içine düşerler. Sofrada sohbet etmek değil, gerginliği azaltmak ve kendi iç dünyalarını saklamak için başlattıkları bu monologlar, başarılı bir bireysel kriz atmosferini yaratır. Savaş, ayrılık, anılar ve geleceksizliğin tam ortasında bir araya gelmiş olan dört kişinin tüm bunlarla nasıl başa çıkamadıklarının göstergesi olan bu monologlar, gerilimi ve kederi somutlaştıran öğelere dönüşürler. Bölümün sonunda sofrayı hiçbir

şey söylemeden bir anda terk eden Dubravko ve Profesör gerçeğin dışında oldukları hissiyle birbirleriyle vedalaşırlar.

Altıncı bölüm olan “Sara’nın Dönüşü” bir zaman sıçramasıyla başlar. Bölüm, 1992 yılının ağustos ayındaki Antoniya’nın veda yemeğinden sonra 1993 yılının şubat ayına kadar Sara’yı hiç görmediğini söyleyen Profesör’ün, polis Dervo’nun kendisini Sara’yla konuşması için karakola çağırması sebebiyle Sara’nın Profesör’ün hayatında tekrar gündeme gelişini konu alır. Geçen zaman içinde Sara’yı küçük bölgede nasıl olup da göremediğini düşünen ve savaş boyunca hiç tanımadığı insanlara bile en azından on beş günde bir tekrar rastlayan Profesör, Sara ile aralarına koydukları mesafeyi gözden geçirir. Karakola çağırılmasının sebebi Sara’nın son zamanlarda sık sık keskin nişancıların insan avı yaptıkları bölgelerde kendini hedef olarak göstermesidir. Dervo, Sara ile arkadaşlığını bildiği Profesör’ü konuşmak ve Sara’yı ölüm fikrinden vazgeçirmek için karakola çağırmaktadır. Sara’yı tekrar ve sağ salim göreceği olmanın heyecanı ve sevinciyle karakola giden Profesör, Sara’yı gördüğü anda aslında hiçbir şeyin eskisi gibi olmadığını anlar. Karşısındaki Sara oldukça zayıflamış, eski neşesini yitirmiş, şubat soğuşuna meydan okuyan yazlık kıyafetler içinde sanki başka biri gibidir. Karakolda Dervo, Sara ve Profesör veda yemeğinden sonra Sara’nın yaşadıklarını onun anlatımıyla dinlerler. Antoniya’dan sonra hayatta en çok korktuğu yalnızlığın amansız pençesine düşen Sara, Antoniya’nın boşluğunu Kenan’la doldurmaya çalışır. Ancak Kenan’ın şehri savunan birliklere katılmasıyla birlikte yine yalnız kalır. Görevli olduğu okulda bütün mahallelinin hayatını kolaylaştıracak ve herkesi birçok gündelik zorluktan kurtaracak çeşitli işlerle meşgul olarak yalnızlığından kurtulmaya çalıştığını anlatır. Temiz su, sürekli herkesin kullanımına açık olacak ocak ve insanların barınabileceği bir ortamı okul içinde insanüstü bir gayretle oluşturan Sara, kendini unutana kadar aylarca okulda kalır ve çalışır. Ancak ocak ayının ortalarında Antoniya’dan aldığı mektupla birlikte Sara, yaşama isteğini tamamen kaybeder. Antoniya, Zagreb’deki hayatından çok memnun

olduğunu, okula tekrar başladığını, Yeni Zelanda'ya taşınmak için başvuruda bulunduğunu ve başvurusunun kabul edildiğini anlattığı mektubunda geleceğe dair daha ümitli olduğundan da bahseder. Ancak bu mektup Sara'da kızıyla arasına artık aşılamayacak bir mesafe girdiği, kızının kendisine karşı hiçbir yakınlık hissetmediği düşüncesini uyandırır. Birbirlerine ne kadar uzaklaştıklarını ve yabancılaştıklarını düşünür. Bunun üzerine de artık yaşamasının bir anlamı kalmadığına ve ölmenin en doğru ve huzurlu seçenek olduğuna kendisini inandırarak keskin nişancıların hedefi olmaya çalışır. Sara'nın anlattıklarını dinleyen Profesör onu bu fikrinden vazgeçirmeye çalışsa da başarılı olmaz. Sara da çocukluk yıllarından beri bütün hayatını saran Sara ve Serafina ikiliğinin ona ne kadar acı verdiğini ve Serafina'dan sonsuza kadar kurtulmak için ne kadar çaba harcadığını Profesör'e anlatır. Kendisini ancak insanlara karşılıksız yardım edebildiği sürece Serafina'dan koruyabildiğini ve ancak bu şekilde yaşamaya devam edebildiğini söyleyen Sara, artık kimsenin kendisine ihtiyacı kalmadığı için yaşamasının da bir anlamı kalmadığını söyler. Ancak bu noktada polis Dervo, sorunun çözümünü Sara'ya iş teklif etmekte bulur. Karakolda kendilerine yemek pişirecek ve dağıtacak bir aşçıya ihtiyaçları olduğunu ve Sara'nın bu işi üstlenecek olursa pek çok insana yardım edebileceğini söyleyen Dervo, basitçe sorunu çözmüş olur. Karakolda ertesi gün aşçı olarak işe başlayacak olmanın mutluluğu ile karakoldan çıkan Sara, o esnada yapılan bir bombalı saldırı esnasında hayatını kaybeder. Altıncı bölüm Sara'nın ölümüyle son bulur.

Yedinci bölüm olan "Son Söz", Profesör'ün, Sara'nın ve bütün hikâyenin ardından kaleme aldığı iki sayfalık bir veda metni niteliğindedir. Sara'nın gidişinin üzerinden geçen belirsiz zamanın nasıl tamamen Sara ile dolu geçtiğini anlatır. Bütün kayıpların arasında Sara'nın kaybı Profesör'ün hayatının tam ortasına yerleşmiştir. Geçen bütün zamanını ondan konuşarak, onu düşünerek ve onun huzurlu gidişine imrenerek geçirdiğini

anlatan Profesör, artık kendisini her şeyden soyutladığını ve hiçbir şeyin eskisi gibi olmadığını dile getirir. Metin böylece ucu açık ve soruların cevaplanmadığı ancak okuruna yeni sorular ürettiren bir şekilde sona erer.

Savaş

Romanın anlatı zamanı 1992-1993 yıllarıdır ki bu tarihler Avrupa'nın göbeğinde, dünyanın gözü önünde, yirminci yüzyılın sonunda gerçekleşen en kanlı soykırımın başlangıç tarihlerine tekabül eder. Bosnalı Sırp'ların Müslüman Boşnaklara karşı başlattığı savaş, metnin anlatı zamanı dolayısıyla hikâyenin ana öğelerinden biri hâline gelir. Çeşitli kurmacalarda, belgesellerde, televizyon programlarında tarihsel, politik, duygusal açılardan ele alınan Bosna Soykırımı³, *Sara ve Serafina*'da alışılmışın dışında bir bakış açısıyla, modern edebiyatın merceğinden ele alınmaktadır. *Sara ve Serafina*'da hem Türkiye'de hem Bosna'daki birçok yazar tarafından farklı hikâyeler ekseninde ele alınan Bosna Soykırımı anlatılarından farklı bir savaş anlatısına tanık olunur. Bu farkın en temel sebeplerinden biri Bosna Hersek Savaşı'nı konu edinen anlatıların büyük çoğunluğunun tarihsel roman olmasıdır.⁴ *Sara ve Serafina* ise savaş dönemini anlatan bir roman olmasına karşılık tarihsel roman niteliğine sahip değildir. Dolayısıyla savaş ele alma biçimi söz konusu metinlerden oldukça farklıdır.⁵

Romanın bütün bölümlerinde savaş, gündelik hayatın bir parçası olarak var olur. Karakterlerin hareketlerinde, alışkanlıklarında, ilişkilerinde ve psikolojilerinde savaş ve etkileri her yönüyle kendini hissettirir. Dervo, Sara ve Profesör'ün bir araya gelmesini sağlayan temel düzlem savaş

---

³ Burada "Bosna Soykırımı" ifadesini sadece Srebrenitsa ve Jepa katliamları için değil, 1992-1995 yılları arasında Sırp'lar tarafından Boşnaklara uygulanan fiziksel ve psikolojik şiddetin tamamını içerecek şekilde kullandığımızı ifade etmek isteriz.

⁴ Bosna Savaşı'nı konu alan edebî metinlerle ilgili detaylı bilgi için bk. Yener, Demet (2019), *Bosna Savaşı ve Türk Romanı*, Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları.

⁵ Savaş anlatıları dışında Balkanlarda edebî literatür ve edebiyatın gelişimine ilişkin detaylı bir çalışma için bk. Taşçıoğlu, Yılmaz (2006), "Balkanlarda Yeni Türk Edebiyatı Literatürü", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 4 (7), 429-477.

koşullarıdır. Söz konusu ilişki ağının savaş olmadığı takdirde kurulmasının mümkün olmadığı metnin içinde de birkaç kez tekrar edilir. Hikâyenin yukarıda özetlediğimiz kuruluşu da sadece savaş koşullarının oluşturacağı bir ilişkinin altını çizer. Bu sebeple savaş romandaki karakterlerin bir araya gelmesinin temel sebebi olmasına rağmen roman, genel insanlık dramının, katliamın boyutlarının, bu katliamın politik sebeplerinin ve sonuçlarının anlatıldığı bir tarihsel romana dönüşmez. Öncelikle Dervo ile Profesör arasındaki dostluğu başlatan fırın, daha sonra Dubravko vasıtasıyla Profesör ile Sara arasında bir bağlantı kurulması, savaşın doğrudan etkisiyle oluşur. Ancak metin boyunca diğer Saraybosna katliamı anlatılarının genelinde gözlemlenen, insanoğlunun vahşiliğinin sınırsızlığını aktaran görüntüler ve anılar kitapta hiç yer almaz. Kadınlara yönelik cinsel suçlar, çocuklara yönelik insafsız davranışlar ve savaşan erkeklerin acıları ya da travmaları gibi yazarların savaşta dehşetin boyutlarını göstermek ve okurun duygularını yönlendirmek için kullandığı sahnelerin hiçbirine bu metinde rastlanmaz. Dolayısıyla da alışılmışın dışında bir savaş atmosferine sahip olması, romanı benzer temayı paylaştığı anlatılardan ayırır. Cevat Karahasan'ın ulusal anlatı inşa etmenin dışında alternatif bir Bosna Savaşı anlatısı oluşturabilmesinin ve bu anlatıyı bireysel deneyimler üzerinden aktarabilmesinin Bosna edebiyatının çağdaş edebiyatla kurduğu iletişim bakımından da kıymetli olduğu söylenebilir.

Sara ve Serafina' da savaş, kitlesel acılardan ziyade bireysel acıların ve travmaların sorumlusu olarak ele alınır. Savaşın yarattığı etkinin tamamen bireysel savaş deneyimleri ve bu deneyimlerin sınırlı bir grup içindeki sonuçlarından hareketle kurulması, romanın hem Profesör hem Dervo hem de Sara'nın farklı savaş deneyimlerini aktarması için verimli bir zemin oluşturur. Bu üç karakter içinde romana adını da vermiş olan Sara'nın deneyimleri en travmatik ve dikkat çekici olanlardır. Profesör, Dervo ve Kenan'ın aksine Sara, Hristiyan olmakla birlikte Sırp ya da Boşnak milletine

tabi değildir. Bosna'ya memuriyet sebebiyle gelmiştir ve "Kuferaş" olarak adlandırılan bir sınıfa tabidir. Memuriyet sebebiyle Avusturya'dan Bosna'ya gelmiş bir ailenin kızı olan Serafina/Sara, hayatının geri kalanını başka pek çok farklı imkânı varken Bosna'da geçirmeyi tercih etmiştir. Bu sebeple Sara, aslında temelde iki millet (Sırlar ve Boşnaklar) ve iki din (Hristiyanlar ve Müslümanlar) arasındaki bu savaşta en tarafsız ve en zararsız kişi olarak kabul edilebilecek kişiyken, en çok yara alan ve metnin sonunda hayatını kaybeden karakter olarak savaşın, romanda nasıl ele alındığına dair bir temsil gücüne erişmektedir. Savaşın tarafı olmayan, savaşa dair bir iddiası ya da kazancı bulunmayan bu karakterin savaş sebebiyle aldığı yaralar, metinde savaşın politika üstü konumunu da vurgulamaktadır. Sara'nın romanda savaşın herhangi bir tarafında yer alamayacak bir kimlikle kurgulanmış olmasına rağmen özellikle savaşın yıkıcı etkilerine en çok maruz kalan karakter olması bu politika üstü konumun altını çizer. Sara'nın Boşnak ya da Sırp olmamasına rağmen savaş yüzünden hem kızından uzak kalması hem de kendi canından olması, savaş; taraflardan, kimliklerden, aidiyetlerden bağımsız bir konuma yerleştirirken sıradan insanın savaş karşısındaki aciziyetini de temsil etmiş olur. Bu sebeple Sara, romanın "kimliksiz"⁶ karakteri olarak savaşın politika üstü ya da politika dışı konumunu vurgulamak için kullanılmıştır demenin yanlış olmayacağını düşünüyoruz.

Milletlerden, çıkarlardan, devletlerden öte bir savaş algısı metne hâkimdir. Savaş olgusu metinde ikilikler üzerinden kurgulanmaz veya anlatılmaz. Anlatı boyunca karşıt grupların çatışmalarına, tehditlerine neredeyse hiç yer verilmez. Metnin anlatıcısı Profesör, Dervo, Profesör'ün eşi H. ve Kenan, Müslüman Boşnaklardır. Metin boyunca hiçbir Sırp karakterden söz edilmez. Sadece saldırıya maruz kalan Boşnaklar tarafından

---

⁶ Burada "kimliksiz" ifadesi Sara'nın Boşnak ya da Sırp milletine tabi olmaması sebebiyle kullanılmaktadır.

---

okunan hikâyede, savaşın karşıt tarafındaki iyi ya da kötü hiçbir karakter ya da olayla sahneye çıkmaz. Metnin sonunda da savaşa hiçbir açıdan dâhil olması mümkün olmayan Sara'nın ölmesi, anlatının ana gayesinin Bosna Savaşı özelinde savaş kavramının kendisine dair genel bir eleştiri sunmaya çalıştığını gösterir.

Metin boyunca karakterlerin savaş deneyimleri genellikle kişisel olaylar üzerinden aktarılır. Karakterlerin Sara hariç hiçbiri savaş sebebiyle herhangi bir uzvunu, yakınına ya da hayatını kaybetmemiştir. Genel savaş hikâyelerinden alışık olduğumuz büyük travmatik kayıplar bu metnin karakterleri için geçerli değildir. *Sara ve Serafina*'da karakterlerin savaş deneyimleri hayatın her alanına sinmiş olan korku, sonsuz bir varoluş sorgulaması, yaşamakla hayatta kalmak arasındaki uçurumun fark edilmesi, sıradan insanların savaş atmosferindeki edilgenliği üzerine kurulmaktadır. Böylece savaşın travması gündelik hayatın sıradanlığına nüfuz ederek kesintisiz hâle gelir. Bu durum da *Sara ve Serafina* romanının kalıplaşmış savaş anlatılarını kullanmadığının onun yerine savaşın bireysel deneyimlerine ve yıkıcı gücüne odaklandığının altını çizer. Romanda, savaşın asıl taraflarına ait herhangi bir karaktere yer verilmemesi, kimliğin ya da aidiyetin savaş esnasında herhangi bir anlamının kalmadığını, yerel ya da öteki çatışmasının savaş atmosferinde tamamen silikleştiğini ima eder.

Savaşın Gölgesinde Gündelik Hayat

Roman yukarıda da belirttiğimiz üzere savaşın bireysel ölçekteki deneyimlerine yönelik bir anlatımı esas almaktadır. Bu sebeple de sık sık karakterlerin gündelik hayatlarına dair küçük detayları içinde barındırır. Bu gündelik detaylar da yine karakterlerin savaş deneyimini ve romandaki savaş atmosferinin şehirde oluşturduğu yeni rutinleri ifade etmekte kullanılır. Savaşın bireysel deneyimler üzerinden ele alınması savaş sırasında şehirdeki insanların gündelikliğine de odaklanmayı sağlar. Savaşın gölgesinde kendilerine ait olup olmadığından emin olmadıkları bir

hayat süren karakterler, yaşamla ölüm arasındaki çizgide sürdürdükleri gündelik hayatlarıyla bir varoluş mücadelesi verirler. Bu noktada Lefebvre'in bir "devrim alanı" (2012: 37), Certeau'nün ise bir "direniş alanı" (2008: 43-45) olarak gördüğü gündelik yaşam, yaşamın kendisinin son derece kaygan bir zeminde bulunduğu anlatı boyunca, karakterlerin savaşa, yaşamla ve kendilikleriyle kurdukları ilişkileri anlamak bağlamında kıymetli detaylar sunar.

Sara ve Serafina'da gündelik hayata dair detaylar, rutinler, yeni alışkanlıklar ve eski gündelik hayatın ritmine duyulan özlem gibi detayların tamamı savaşa dair bir tavır ve savaş-yaşam çatışmasını oluşturan birer eleman olarak kullanılmaktadır. Savaş başlığı altında değindiğimiz üzere romanda "savaş"ın kendisi alışık olduğumuz kanlı, vahşi görüntüler vasıtasıyla iletmez ancak fonda sürekli devam eden ve hiç bitmeyecek gibi duran, bu sebeple de insanların gündelik hayatlarına sirayet etmiş bir parça olarak var olmayı sürdürür. Karakterlerin gündelik hayatlarına dair detayların tamamı fonda devam eden savaşa ilişkilendirilir. Bira, kahve, sigara gibi özel ihtiyaçlar; tıraş olmak, sohbet etmek, yolda yürümek gibi sıradan meseleler savaşın gölgesinde de devam eder. Savaş, bütün bu eylem ve ihtiyaçların şeklini değiştirirse de insan hayatından bunların tamamen çıkması mümkün olmaz. Dolayısıyla dünya üzerinde oluşabilecek en olağanüstü koşullarda bile bireyin kendine ait ritüeller oluşturması ve hayata bu ritüeller vasıtasıyla bağlanması metnin önemli iddialarından biri olarak kabul edilebilir. Profesör'ün Sara ile tanışmasına sebep olan Dubravko ile üniversitedeki karşılaşmasında içtiği biraya dair söyledikleri bu bağlamda değerlendirilebilir:

"Bütün gün alışılmışın dışında sakindi, sabah sadece birkaç patlama ve hayvanat bahçesi tarafından gelen birkaç el silah atışı duyulmuştu, yani bütün yaz sıcaklığının, insanca sohbet edebilmenin, kısacası insana bu dünyadaki ikametinde sunulan bütün nimetlerin tadını çıkarabilmıştık. Bunun yanında Saraybosna'yı sevdiğini ve hatta güzel bulunduğunu söyleyen birini

anlayabilmek için mutlaka görmeniz gereken o berrak günlerden birinin zevkine varmıştık. Bu tür günler aslında genellikle sonbahar döneminde doğar ama bazen yazın da hatta çok nadir de olsa ilkbaharda da görünebilir. (Başka hiçbir yerde bu bahsettiğim türden bir güne rastlamadım, acaba başka yerlerde de doğuyor olması mümkün mü diye kendi kendime soruyorum, yani acaba başka herhangi bir yerde- kuru tepelerin şekillerine, güneş ışınlarının geliş açısından yerin ve bitki örtüsünün rengine kadar bütün bu faktörlerin bir araya gelip böyle bir toplam oluşturması olası mıydı? Bu gerçekten yaşanmaya değer bir şeydi, hatta böyle bir gün için insanın hayatının bir bölümünü Saraybosna'da geçirmesine bile değer.)" (Karahasan, 2018: 48)

Yukarıdaki alıntının dikkat çeken tarafı anlatıcı karakter olan Profesör'ün Dubravko ile Saraybosna Bira Fabrikasında üretilmeye başlayan biradan birkaç bardak içtikten, savaş dışında bir şeylerden sohbet ettikten sonra etrafına bakışı ve Saraybosna'ya dair savaştan azade bir manzarayı iletmesi bakımından kıymetlidir. Profesör ve Dubravko savaş öncesi hayatlarına dair sıradan bir eylemi savaş koşullarında belki aylar sonra ilk defa yaşamının mutluluğuyla gündelik savaş gerçekliğinden sıyrılma imkânı bulurlar. Dubravko'nun hislerini öğrenemesek de Profesör'ün o gün yaşadıklarına dair "*insanca sohbet edebilmenin, kısacası insana bu dünyadaki ikametinde sunulan bütün nimetlerin tadını çıkarabilmiştik*" (Karahasan, 2018: 48) sözleri gündelik hayatın sıradan zevklerinin, bireyin dış dünyaya bakışını nasıl etkilediğini işaret eder niteliktedir. Savaşın yaşanmadığı bir senaryoda son derece normal bir gündelik eylem olabilecek bira içip sohbet etmek, savaş koşullarında bireylerin kendilerini insanca yaşıyormuş gibi hissetmelerini sağlayan sıra dışı bir güzelliğe dönüşür. Bu anlatım da savaş atmosferini derinden ve bireysel düzlemde hissettirmeyi sağlayarak bireylerin gündelik savaş deneyimlerini aktarır.

İnsanların gündelik hayat içinde savaşla nasıl baş ettikleri ve alternatif çözümler ürettiklerine dair bir başka örnek şehirde keskin nişancılardan

kaçmak için oluşturulan yeni rotalar ve yürüme biçimlerinde meydana gelen değişikliklerdir:

“Dubravko’nun bu semti çok iyi bilmesinin de avantajıyla parka inebilmiştik, buradan sonrasını snayperleri atlatabilmek adına koşmak çok büyük anlam ifade ediyordu. (Komik adamın vesselam; sanırım bütün günüm oldukça sakın geçtiğinden olacak, tanımadığım insanların önünde koşmak bana çok ağır gelmişti, gözüme onursuzca ve saygın bir adama yakışmayan bir hareket gibi görünüyordu; fakat yeterince güçlü bir patlamanın ardından, kendi koşmamı çok doğal bir şey gibi algılıyordum, ne kadar şahit olursa olsun.) (...) Branilaca Grada sokağına kadar sorunsuz ulaşabildik, fakat o sokakta, takriben yüz metre kadar ilerledikten sonra, Ulusal Tiyatro’nun yakınlardaki bir mobilya mağazasının önünde durmak ve UNPRO-FOR’a (Birleşmiş Milletler Koruma Gücü) ait, bakınca sonu hiç gelmeyecekmiş gibi görünen, zırlı araçlardan oluşan konvoyun geçişini beklemek zorunda kaldık.” (Karahasan, 2018: 58)

“Yaklaşık iki yüz metre kadar sonra sokağı geçebildik, sonrasında Preporod’un son girişinden ve komşu binanın bahçesinden geçerek, neredeyse bir hayalat görünmezliğinde Drveniye Köprüsü’ne kadar gelebilmiştik, buradan sonra yine koşmak gerekiyordu, fakat bu kez daha az şahit önünde koşacaktık.” (Karahasan, 2018: 59)

Yukarıdaki alıntılar şehrin içinde dolaşma özgürlüğü elinden alınmış insanların hayatta kalmak için ürettikleri taktikleri ve başvurdukları yöntemleri anlatsallaştırır. Burada savaşla başa çıkmanın önemli ayrıntıları göze çarpar. Kişiler hayatta kalma yöntemlerini oluştururken kendi gururları ve insanlık onuru ile de bir iç hesaplaşma yaşarlar. Hayatta kalmak tek başına yeterli bir beceri değildir; hayatta kalan insan kendi onurunu da korumak ister ancak savaş koşullarının buna imkân verdiği söylenemez. Kentin içinde yürüyen birey yine savaşın ezici gücüyle karşılaşır. Savaş ortamında hangi tarafta olduğunuz fark etmeksizin gündelik hayatınız değişir. Savaş, gündelik pratiklerin tamamını baskılar ya da yok eder ancak insanların kendi gündelik hayatlarını yeniden ürettikleri bir ortam olarak

aynı zamanda savaş atmosferi yaratıcılığın ve direnmenin en görünür olduğu alanlar olarak kabul edilebilir. *Sara ve Serafina'* da da tam olarak bu yaratıcılık ve direniş göze çarpar. Savaş meydanında değilse bile gündelik yaşamda insanlar savaşın dönüştürücü ve yok edici gücünü azaltmaya çalışırlar. Şehirde olağanüstü koşullardan dolayı yürüme dışında bir ulaşım şekli bulunmamaktadır. Bu yürüyüşlerde de dikkat edilmesi gereken şey keskin nişancıların bölgeleridir. Yürüyerek Sara'nın evine gitmeye çalışan Profesör ve Dubravko, ezbere bildikleri atış bölgelerinde koşarak kendilerini hedef olmaktan kurtarmaya çalışırlar. Bu durum için onur kırıcı olsa da başka seçeneği olmadığını bilir.

Savaşla başa çıkmak için yeni yöntemler, farklı yollar bulan bireyler bu yolla savaşın varlığını yok sayamazlar, kendilerini kandırdıklarının bilincindedirler. Ancak bütün bunlara rağmen yaşamaya devam edebilmek ve yaşadıklarını hissedebilmek için gündelik yaşamlarının rutinlerine devam etmekten başka bir çıkış yolu bulamazlar. Gündelik rutinler dönüşerek ve değişerek de olsa devam etmek zorundadır. Savaş öncesi dönemde nasıl bir hayat yaşadıklarını ve dünya üzerinde nasıl var olduklarını hatırlayabilmek için bu rutinlere sığınmaya çalışırlar. Profesör ve eşinin kakao içme ritüelleri bunlardan biri olarak örnek gösterilebilir:

“On gündür kahveyi sadece sabahları içmekteydik. Sahip olduğumuz üç beş lokmanın tüketim süresini uzatabilmek adına bir tür terapinin gerekli olduğu öğleden sonrası için; yıllardır kendi yuvamız ve dünya arasına mental bir sınır koyabildiğimiz, dışarıda bir yerlerde olmakla bir çatı altında evde olmanın farkını hissetmemizi mümkün kılan bir aile ritüelini gerçekleştirebilmek için kakaoyu, daha doğrusu kahve adını verdiğimiz ve kahveymiş gibi kabul ettiğimiz kakaoyu kullanarak ve günümüzün bu bölümünü dışarda geçirmek zorunda kaldığımız diğer anlardan farklı kılmaya gayret ederdik.” (Karahasan, 2018: 137)

Özellikle sohbet ve keyifli zaman ile ilişkilendirilen kahvenin bireyin gündelik hayat içinde kendisine sunduğu bir dinlenme ve özel zaman kesiti

olduğu bilinmektedir. Romanda Profesör ve karısının bu anları kaybetmemek için buldukları çözüm hem yaratıcı hem de tedavi edici niteliktedir. Savaşın yarattığı korku dolu atmosfere bir çözüm arayan ve kendilerini yine keyifli, özel hissettirecek bir an yaratmaya çalışan Profesör ve karısı gün ortasında içtikleri kahve ritüelini kakao ile sürdürmeye çalışarak savaşın yarattığı psikolojik tahribata da bir çözüm üretmeye çalışmaktadırlar. Bu kahve/kakao içme ritüeli onların savaşa ve savaşın getirdiği korkuya karşı gösterdikleri direnişin, kendileri olarak kalabilme çabasının bir göstergesi olarak okunabilir. Benzer bir durum Profesör'ün sakal tıraşı alışkanlığında da görülmektedir. Gençliğinden beri her sabah tıraş olmayı alışkanlık edinmiş olan Profesör bu alışkanlığını savaş ortamında da sürdürmektedir:

“H. ve benim ‘hayatı ritüelleştirme’ olarak adlandırdığımız bu alışkanlıklara karşı duyulan sadakat durumunu, belli şeyleri düzenli olarak tekrarlama vaziyeti, sanırım bu durum beni, demek istediğim, bu süreklilik benim dik durmamı sağlıyor, yaşam enerjimin gün günden azalmakta olduğunu görmezden gelme daha doğrusu hiç görmemiş gibi yok sayma konusunda yardımcı oluyor. Savaş başladı başlayalı, dünyanın benim gözümde sallanmaya ve yıkılmaya başladığından beri alışkanlıklarımın birçoğu benim için hava gibi su gibi kaçınılmaz birer ihtiyaç halini almıştı. Alışkanlıklarına olan bu bağlılığım, belli eylemleri tekrarlama alışkanlığım bir yıldır devam eden bu savaş sürecinde o kadar güçlenmişti ki bu rutinlerden birinin bir kereliğine bile olsa atlanmış olması karikatürlere konu olacak türden abartılı sonuçların ortaya çıkmasına sebep olabiliyordu. Mesela ben gençlik günlerimden beri her gün tıraş olurum, tıraş olmadan uyanıp kendime gelemem. (...) Savaş başladı başlayalı benim her gün tıraş olma ihtiyacım o kadar kuvvetlendi ki neredeyse bir hastalık seviyesine geldi, bir tür tıraş olma bağımlılığıydı bu, o denli güçlüydü ki bu istek, şehrin en ağır saldırılara maruz kaldığı günlerde bile korkumun üstesinden gelip, eğer saldırı sabahtan başlamışsa, tıraşımı oluyordum.” (Karahasan, 2018: 167-168)

Yukarıdaki alıntıda Profesör'ün hem karakterlerin gündelik hayat ritüellerine dair yaptığı açıklama hem de kendi tıraş olma ritüelini ele alma biçimi daha önce de söylediğimiz gibi savaşa karşı bir tavır alma, dünyada hâlâ var olduğunu ve yaşamaya devam etmek için bir sebebe ihtiyaç duyduğunu anlatan anekdotlar olarak okunmaya müsaittir. İnsanların topluluklar hâlinde öldürüldüğü ve bireylik bilincinin yerle bir edildiği savaş koşullarına dair bireyin içinde bulunduğu travmayı ve bu travma ile başa çıkma yöntemlerini göstermeye çalışan yazarın, gündelik hayatı verimli bir malzeme olarak kullandığı söylenebilir. Gündelik hayata dair bütün bu detaylar neredeyse her zaman savaşın karşısına konulan yaşama içgüdüleriyle bir arada ele alınır. Bütün ölüm ve vahşet atmosferine rağmen karakterler gündelik hayat ritüelleri ile yaşamı ve var olma hâllerini kuvvetlendirmeyi hedeflerler. Gündelik hayata dair detaylar savaşa karşı bir direnişi simgeler. Savaş atmosferinden uzaklaşmayı sağlayan gündelik karşılaşmalar da aynı şekilde karakterlerin çevreleri ve savaş öncesi hayatlarını hatırlamalarına yardımcı olur. Dubravko ve Profesör'ün bira içtikleri öğleden sonrası da bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Profesör'ün savaş hiç yokmuşçasına normal insanlar gibi bira içip biraz gevezelik ettikten sonra Saraybosna'ya bakışı ve onu kutsal ışıklar içinde bir güzellik olarak değerlendirmesi de doğrudan gündelik deneyiminin onda uyandırdığı ruh hâliyle ilintilidir. Dolayısıyla romanın savaşı ele alma biçimi ve karakterlerin gündelik hayatları üzerinden savaşa karşı koyuşları çok alışık olmadığımız, bireysel deneyimler üzerinden kurulan bir savaş anlatısı ortaya koyar. Bu durum Karahasan'ın Bosna Savaşı'nı yaşayan bir yazar olarak savaş atmosferinin sıradan insan üzerindeki etkilerini ve yarattığı ruh hâlini aktarması bakımından dikkat çekicidir.

Geçmişin Yansımaları: Savaşta Saraybosna Kültürü

Sara ve Serafina özellikle kimlik, aidiyet, kültür gibi konular üzerinde anlamlı bir bütün oluşturacak örnekler içermektedir. Romanın ana

karakterlerinden olan Sara'nın yaşadığı kimlik buhranı, romanın aidiyet hissi ve ait olamamanın yarattığı rahatsızlık etrafında çizdiği genel çerçeveyi oluştururken, metin içinde sık sık kültüre ve kültürün parçalarına da yer verilir. Kültürü yansıtan detaylar Bosna halkının geçmişini okura aktarma hedefi taşımakla birlikte romanın kimlik ve aidiyete dair problemlerini de bütünler. Yazarın metinde Bosna kültürüne dair detayları kayıt altına alma çabası dikkat çekicidir. Metnin geneline her zaman doğrudan katkı sağlamayan kültüre dair detay ve unsurlar, romanda uzun açıklamalarla yer alır. Saraybosna'nın çok milletliliği ve buna bağlı olarak ortaya çıkan çok kültürlülüğü ile yerli Bosna halkının âdet ve alışkanlıkları arasında gidip gelen roman; yemekler, adlandırmalar, mekânlar üzerinden bir kültür aktarıcılığı görevi de üstlenir. Romanda Bosna'nın insan tipleri, insan tiplerine dair adlandırmaları, yemekleri, mutfak düzenleri ve evleri, kültürel yapının gösterenleri olarak yer alırlar. Karahasan'ın Bosna kültürüne eserlerinde sık sık yer verdiği ve yazarlık motivasyonlarından birinin Bosna kültürünü kayıt altına almak ve yaşatmak olduğu bilinmektedir. Yazar, Bosna'nın hikâyesini yazmayı yazarlık sürecinin önemli görevlerinden biri olarak kabul etmektedir.

Özellikle mutfak, mutfağa dair anılar, yemekler, yemek isimleri ve kokuları bir gelenek taşıyıcısı hatta zaman zaman bir hafıza tetikleyicisi olarak metinde kullanılır. Sara'nın Antoniya'ya veda için düzenlediği yemekte yaptığı kuru fasulyenin geleneksel olandan farkı ve Bosna mutfağında fasulyenin adlandırması üzerinden bir Boşnak kültürü çerçevesi çizilir. Boşnakların fasulyeye tanecik demesi dil-kültür ilişkisinin bir örneği olarak düşünülebilir. Aşağıdaki örnekte kurulan mutfak-kültür ilişkisi metinde birkaç kez tekrarlanır.

“Saraybosna'da her nedense tanecik diye adlandırılan fasulye yemeği yapmıştı, yemek oldukça katıydı, keskin tadının biraz hafiflemesine de neden olan makarnalarla karıştırılmış, böylelikle de normal, bildiğimiz, sade makarnayla kıyaslanamayacak kadar lezzetli bir hal almıştı. Aynı zamanda bu

yemek kuru fasulye idi lakin geleneksel Boşnak mutfağında hazırlanan bolca baharatlı keskin bir tada sahip olan türden değildi, diyebilirim ki hayatımda yediğim en iyi kuru fasulye idi bu.” (Karahasan, 2018: 140)

Kültür, metinde kimlik ve aidiyetle birlikte ele alınırken, Boşnakların dilleri aracılığıyla çok milletli bir coğrafyada kendine has varoluşlarını sürdürdükleri vurgulanır. Birden fazla dilin, birden fazla milletin ve dinin bulunduğu bu coğrafyada Boşnakların kendilerine ait kültürleri metinde Kuferaslar denen ve o bölgeye tamamen yabancı bir grupla birlikte ele alınır. Karahasan, Bosna’ya aidiyeti yerleşiklikle birlikte ele almaktadır. Görev sebebiyle Bosna’ya gelen memur sınıfın Bosnalı olmadığını belirtmek için başka bir isim veren yerlilerin, aslında aidiyet meselesine dile de sirayet edecek kadar çok önem verdiklerini söylemek yanlış olmayacaktır. Çünkü “Kuferas” olarak adlandırılan sınıf, Bosnalılar için yabancıdır ve hep öyle kalır. Sara’nın Kuferas bir aileden gelmesi, onun hem Bosnalı hem yabancı yönüne yani metnin başından beri süregelen ikili varoluşuna da tekrar vurgu yapar. Sara, Bosna kökenli olmasa da ailesi memuriyetleri bittikten sonra Bosna’dan ayrılmadığı için Bosna’da hatıraları, toprağa verdiği yakınları olan, ayrıca Bosna halkına da hizmet eden bir kadındır. Buna rağmen Sara’yı Boşnak olarak tanımlamak dini gereği mümkün değildir ancak yerel dili bildiği, kültürle organik bir bağ sağladığı için onu artık yalnızca Kuferas olarak da nitelendirmek doğru olmayacaktır:

“O vakitler Bosna kökenli olmamak demek burada taşınmaz mala, hatıralara, bu toprağa verilmiş yakınlarla sahip olmamak kısacası Bosna’yı içerisinde hizmet etmekte olduğu koskoca İmparatorluğun herhangi bir yerinden farksız görmek de demektir. Emirde bekleyen kiralık şahıslar olmaları sebebiyle Kuferaslar gerektiğinde sahip oldukları bütün varlığı ve bütün hatıralarını bir bavula sığdırabilen insanlardı.” (Karahasan, 2018: 124)

Aşağıdaki alıntıda görüleceği üzere Kuferasların dil bilmiyor oluşları, Bosna kültürüyle ilişki kurmalarını engelleyen ve hep şehrin yabancıları olarak kalmalarına yol açan bir unsur şeklinde değerlendirilir. Romanda

Bosna şehrinin kendisi ve Bosna kültürü sık sık bir motif olarak kullanılır. Kuferaların bu kültürle aralarındaki mesafe ve yabancılıkları yazara göre bir kayıp, kaçırılmış bir fırsat niteliğindedir:

“Burada dostluklar kuramamışlar (Kuferaşlar) ve yaşadıkları yöreyi yakından tanıma şansı bulamamışlardı, zira dil bilmemekteydiler. Diğerleriyle gerçek bir iletişim kuramadıkları için çocuklar okullarda gerçek arkadaşlıklar edinemez, kadınlar yerel kadınlarla iletişime geçemez, pazarlarına mutfaklarına uzanamazlardı çünkü ne dillerinden ne satılan otlarından ne bu ülkenin gastronomik otlarından haberdarlardı.” (Karahasan, 2018: 125)

Romanda ev içi detay ve düzenlemelerle de Boşnak kültürüne dair ipuçlarına rastlamak mümkündür. Bu ipuçları belki kısa zaman içinde modernleşmeyle birlikte kaybolacak olan geleneksel yaşantıyı kaydetmeye ve bir hatıra olarak saklamaya dönük bir çabayı içerir. Bu geleneksel eşyalar, genellikle anlatıcının çocukluk anılarını harekete geçiren parçalardır. Sara, onun evinde bulunan eşyalar ve yemekler vasıtasıyla çocukluk anlarına dönen Profesör, Boşnakların yaşamına ve kültürüne dair de detaylar sunar. Eşyaların, yemeklerin, ilişki kurma biçimlerinin içinden bir Boşnak kimliği ve yaşayışı vurgusu yapar:

“Geleneksel Boşnak sedirine inanılmaz derecede benzeyen bir köşeli koltuğun bulunduğu mutfakta kabul etti bizi, yemek masasının üç kenarını çevreleyen u şeklinde, üzeri kaplanmış bank gibi bir şeydi bu. Buna çok benzer bir sedir de benim çocukluğumu geçirdiğim evin mutfağının en karakteristik eşyasıydı.” (Karahasan, 2018: 60)

Adlandırmalar da romanda Boşnakların dilini ve dille birlikte oluşan kültürü göstermek için kullanılan kurgusal öğeler arasında sayılabilir. Kuferaların örneğinde olduğu gibi Boşnakların topluluklara ve aşağıdaki örnekte görüleceği gibi insan tiplerine dair adlandırmaları dille birlikte şekillenen bir kültürel bakışı ifade etmektedir:

“(...) Dervo -Bosna’da genel olarak ‘dunder’ diye adlandırılan fakat bazı sosyal tabakalarda ‘houzmaystor’ olarak da bilinen eski moda bir tamirci-‘hepsi bir yerde’ciydi.” (Karahasan, 2018: 16)

Romanın tamamında kültüre dair motifler yazarın geleneksel olanı saklama ve yayma içgüdüleriyle metne iliştilirilmiş parçalar olarak değerlendirilebilir. Kültürel unsurlar, savaş koşullarını anlatisallaştıran bir romana uygun olacak şekilde kapalı mekânlardan ve sınırlı insan ilişkilerinden hareketle metinde yer almaktadır. Buna rağmen kültürel öğeler yine metindeki ana tartışmayı oluşturan kimlik ve aidiyet sorunlarını tümleyen ve bu sorunlara dair yeni tartışmalar açan birer unsur olarak kullanılmıştır.

Sonuç

Bosnalı bir yazar ve eleştirmen olan Cevad Karahasan tarafından yazılan *Sara ve Serafina*’nın anlatı zamanının Bosna Savaşı’nın sürdüğü 1992 yılı olması sebebiyle metin, Boşnak soykırım sürecine odaklanmaktadır. Ancak söz konusu sürece alışılmışın dışında bir gözle bakan metin, savaşı anlatisallaştırma metotlarıyla benzerlerinden ayrılır. Romanın, savaş sürecini ve bu süreçte yaşananları daha bireysel bir perspektiften ele aldığı ve savaşın fiziksel etkilerinden ziyade psikolojik etkilerine yoğunlaştığını söylemek yanlış olmayacaktır. Son derece sınırlı bir şahıs kadrosuna sahip olan roman, savaşın bu karakterlerin hayatları, ilişkileri ve psikolojileri üzerindeki etkilerini varoluşçu bir bakışla ele almaktadır. Savaş, metin boyunca bir fon olarak kullanılmakla birlikte sıcak çatışmalar ya da travmatik saldırılar metne dâhil olmaz. Bunun yerine metin, savaşın neden olduğu kimlik karmaşasına, kişisel tahribatlara ve korku imparatorluğunun kurulduğu bir kentte insanların hislerine yoğunlaşır.

Romanın bireysel bir mercekten irdelediği savaş deneyimi, gündelik hayat pratiklerinin de ele alınmasıyla, bireylerin savaşla başa çıkma yollarını çözümlemeye çalışır. Karakterlerin kendi gündelik hayatlarını savaş

karşısında nasıl konumlandığı ve savaşa karşı koyabilmek için gündelikliklerini nasıl dönüştürdükleri ilişkiler, alışkanlıklar ve ritüeller üzerinden gösterilir. Bu yolla gündelik hayat savaşa dair bir başkaldırı, sessiz bir direniş alanı hâline dönüştürülür.

Yazarın röportaj ve demeçlerinde belirttiği üzere Bosna kültürüne duyduğu sevgi ve bu kültürü tanıtmaya isteği *Sara ve Serafina*'da da açıkça görülmektedir. Romanda Boşnak kültürüne dair pek çok öge yer alır. Söz konusu kültürel ögeler de hem romanın kimlik çatışmasına katkı sunar hem de yazarın arzu ettiği gibi Boşnak kültürünü tanıtmaya yönelik bir işlev üstlenir.

Kaynakça

- AKTAŞ, Şerif (1991), *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, İstanbul: Akçağ Yayınları.
- ÇETİN, Nurullah (2006), *Roman Çözümleme Yöntemi*, Ankara: Edebiyat Otağı.
- de CERTEAU, Michel (2008), *Gündelik Hayatın Keşfi I- Eylem, Uygulama, Üretim Sanatları*, Ankara: Dost Kitabevi.
- KARAHASAN, Cevad (2018), *Sara ve Serafina*, İstanbul: Ketebe Yayınevi.
- LEFEBVRE, Henri (2012), *Gündelik Hayatın Eleştirisi I*, İstanbul: Sel Yayıncılık.
- TAŞÇIOĞLU, Yılmaz (2006), "Balkanlarda Yeni Türk Edebiyatı Literatürü", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 4 (7), 429-477.
- TEKİN, Mehmet (2010), *Roman Sanatı*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- YENER, Demet (2019), *Bosna Savaşı ve Türk Romanı*, Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları.